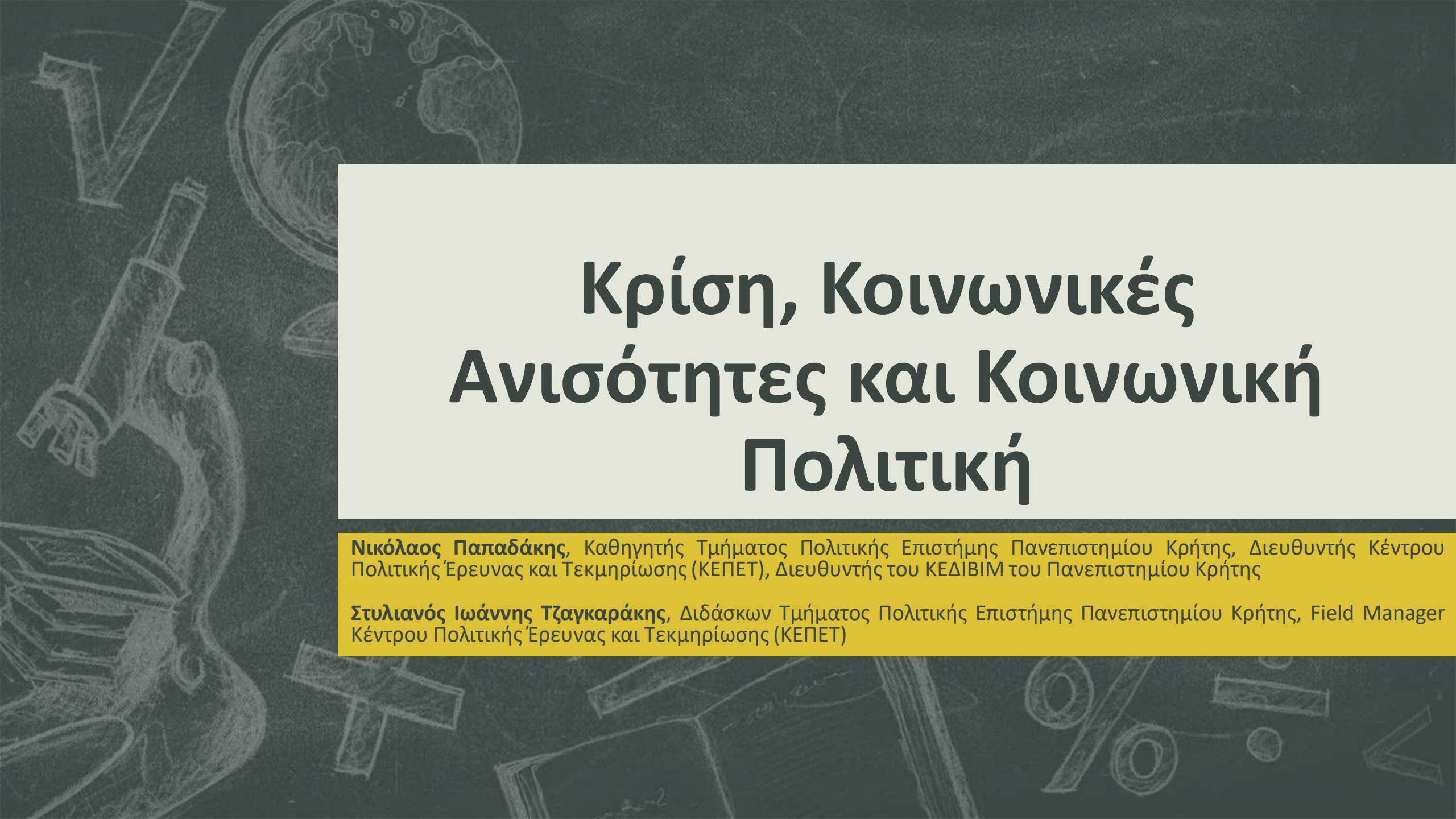

Κρίση, Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνική Πολιτική

Νικόλαος Παπαδάκης, Καθηγητής Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης, Διευθυντής Κέντρου Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ), Διευθυντής του ΚΕΔΙΒΙΜ του Πανεπιστημίου Κρήτης

Στυλιανός Ιωάννης Τζαγκαράκης, Διδάσκων Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης, Field Manager Κέντρου Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ)

Από τις αλληπάλληλες κρίσεις στην αναγκαιότητα δόμησης ενός νέου κοινωνικού κράτους

- Το κοινωνικό κράτος στην Ελλάδα αντιμετώπιζε πολλαπλές προκλήσεις και προβλήματα πριν την πανδημία της COVID-19, τόσο λόγω των διαχρονικών δομικών αδυναμιών και χρόνιων παθογενειών του, όσο και λόγω των χρηματοδοτικών περιορισμών που έθεσε η πρόσφατη οικονομική κρίση, η συνακόλουθη δεκαετής Ύφεση και τα Προγράμματα Δημοσιονομικής Προσαρμογής (Μνημόνια).
- Η πανδημική κρίση που ακολούθησε την δεκαετή οικονομική και με τη σειρά της εξέβαλλε σε μια νέα πολυδιάστατη οικονομική κρίση, έθεσε ποικίλες πιέσεις στο υγειονομικό σύστημα, καθώς επίσης διαμόρφωσε και την αναγκαιότητα εφαρμογής αντίστοιχων πολιτικών για την στήριξη της απασχόλησης, λόγω των υγειονομικών περιορισμών και των αναπροσαρμογών-προβλημάτων που προκάλεσαν στην αγορά εργασίας (π.χ. αύξηση της ανεργίας, ένταση της επισφάλειας στην απασχόληση, διεύρυνση τηλεργασίας).
- Αυτές οι αναπροσαρμογές και οι πιέσεις επανέφεραν στο προσκήνιο την αναγκαιότητα δημιουργίας ενός νέου κοινωνικού κράτους, πιο ευέλικτου, πιο συμπεριληπτικού, αποτελεσματικότερου και αποδοτικότερου, ώστε να είναι ικανό να ανταποκριθεί στις νέες ανάγκες τόσο στο επίπεδο της υγείας όσο και σε εκείνα της απασχόλησης και της πρόνοιας.

Η έννοια του κοινωνικού κράτους και η ελληνική περίπτωση

- Κοινωνικό κράτος = επικέντρωση στην παροχή ενός σταθερού επιπέδου κοινωνικής προστασίας και στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων που δημιουργούνται από το καπιταλιστικό σύστημα, μέσω αναδιανεμητικών μηχανισμών που εφαρμόζουν την ιδέα της κοινωνικής αλληλεγγύης ανάμεσα στις διαφορετικές και ανόμοιες κοινωνικές ομάδες.
- Εν αντιθέσει με τα περισσότερα κοινωνικά κράτη της δυτικής και βόρειας Ευρώπης, το ελληνικό αναπτύχθηκε κατά τη δεκαετία του 1980 με την εγκαθίδρυση εκτεταμένων κοινωνικών παροχών. Παρά ταύτα, η διόγκωση του κρατικού τομέα δημιούργησε εκτεταμένες δυσλειτουργίες και ευνόησε την ανάπτυξη ενός συστήματος «πελατειακού κορπορατισμού» (Rapti, 2007: 52), ο οποίος δεν συνέβαλε στην κατάρτιση εμπειρικά θεμελιωμένων πολιτικών αλλά στη διαμόρφωσή τους με βάση τα πελατειακά δυναμικά, δομώντας έτσι ένα άνισο σύστημα διανομής.

Η έννοια του κοινωνικού κράτους και η ελληνική περίπτωση

- Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 επικράτησε η αναγκαιότητα της αναδιαμόρφωσης τόσο του ευρύτερου κρατικού τομέα όσο και των κοινωνικών υπηρεσιών, αποσκοπώντας στη μείωση των εκτεταμένων δαπανών και στην αύξηση της αποτελεσματικότητας των υπηρεσιών.
- Παρά την φαινομενική προσπάθεια μεταρρύθμισης του κρατικού τομέα και του κοινωνικού κράτους, λόγω έλλειψης πολιτικής βούλησης (αδυναμία ανάληψης πολιτικού κόστους) (Bolton, Charalampopoulos, Skountridaki, 2019; Economou, 2010; Σισσούρας, 2012), οι μεταρρυθμίσεις δεν επετεύχθησαν (Matsaganis, 2011), με αποτέλεσμα το κοινωνικό κράτος και ο εν γένει κρατικός τομέας να καταστούν δυσλειτουργικοί και δαπανηροί.
- Κατά τη διάρκεια της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, το δόγμα της λιτότητας που εφαρμόστηκε σε αρκετές χώρες της Ευρωζώνης, αντιμετώπισε το κοινωνικό κράτος ως τον «μεγάλο ασθενή», μειώνοντας πολλές από τις απαραίτητες παρεχόμενες υπηρεσίες (Karger, 2014; Kotroyannos κ.ά, 2013; Papadopoulos & Roumpakis, 2012).

Η αναγκαιότητα του κοινωνικού κράτους

- Εντούτοις, τόσο η οικονομική όσο και η παρούσα υγειονομική κρίση, αναδεικνύουν την αναγκαιότητα του κοινωνικού κράτους ως προς την προστασία των πολιτών από τους πολυδιάστατους κοινωνικούς κινδύνους που αναπαράγονται, πολλαπλασιάζονται ή αναπροσαρμόζονται.
- Σε διεθνές επίπεδο το κοινωνικοοικονομικό συγκείμενο καθίσταται πιο πολύπλοκο, με περισσότερη αλληλεξάρτηση και με ταχύτητα γεγονότων που αυξάνεται διαρκώς (Schwab & Malleret, 2021).
- Η παρούσα υγειονομική κρίση αναδεικνύει ότι οι αντίστοιχες δημόσιες πολιτικές πρέπει να είναι περισσότερο προετοιμασμένες για φαινόμενα που λανθασμένα μπορεί κάποιος να τα θεωρεί σπάνια.

Η πανδημία ως φαινόμενο «λευκού κύκνου». Τι μας διδάσκει;

- Η πανδημία της Covid-19 δεν είναι ένα φαινόμενο «μαύρου κύκνου» αλλά ένα φαινόμενο «λευκού κύκνου» (Schwab & Malleret, 2021: 34), καθώς παρόμοιες καταστάσεις έχει βιώσει η ανθρωπότητα πολλές φορές στο παρελθόν, αν λάβει κανείς υπόψη τα ιστορικά δεδομένα των πανδημιών (Huremovic, 2019).
- Σε επίπεδο κοινωνικής πολιτικής, αν κάτι αφήνει ως παρακαταθήκη υπενθύμισης και αναγκαιότητας, είναι η αξία ενός οργανωμένου, αποτελεσματικού και συμπεριληπτικού κοινωνικού κράτους.

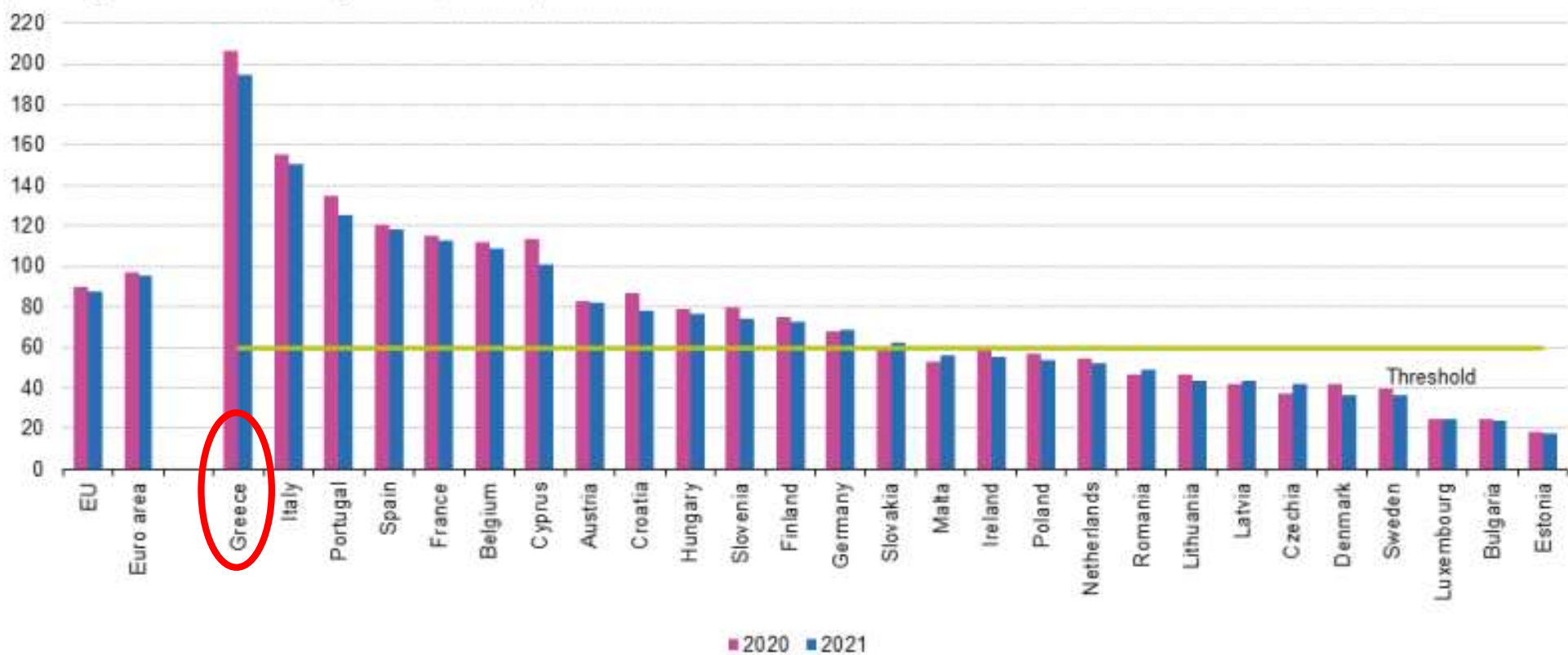

Απασχόληση στην Ελλάδα την εποχή της πανδημίας

- Μετά το τέλος μιας δεκαετίας λιτότητας, στο περιορισμένο μεσοδιάστημα μεταξύ της εξόδου από τα προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής (2018) και του ξεσπάσματος της πανδημίας (2020), τα οικονομικά προβλήματα που ανέκαθεν θέτουν περιορισμούς στην κοινωνική πολιτική, διατηρούνταν.
- Εν προκειμένω, το ελληνικό δημόσιο χρέος παρέμενε ένα από τα υψηλότερα στην ΕΕ, στα επίπεδα του 200% του ΑΕΠ το 2019 (OECD, 2021). Ταυτόχρονα, τα έτη 2018 και 2019 επετεύχθη σταδιακή αύξηση του ΑΕΠ και μείωση της ανεργίας, σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα (2021), χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αντιμετωπίστηκε η εργασιακή επισφάλεια, η οποία παρέμενε και συνεχίζει να παραμένει σε υψηλά επίπεδα (Παπαδάκης, Δρακάκη, Σαριδάκη, 2021).

Δημόσιο χρέος στην ΕΕ

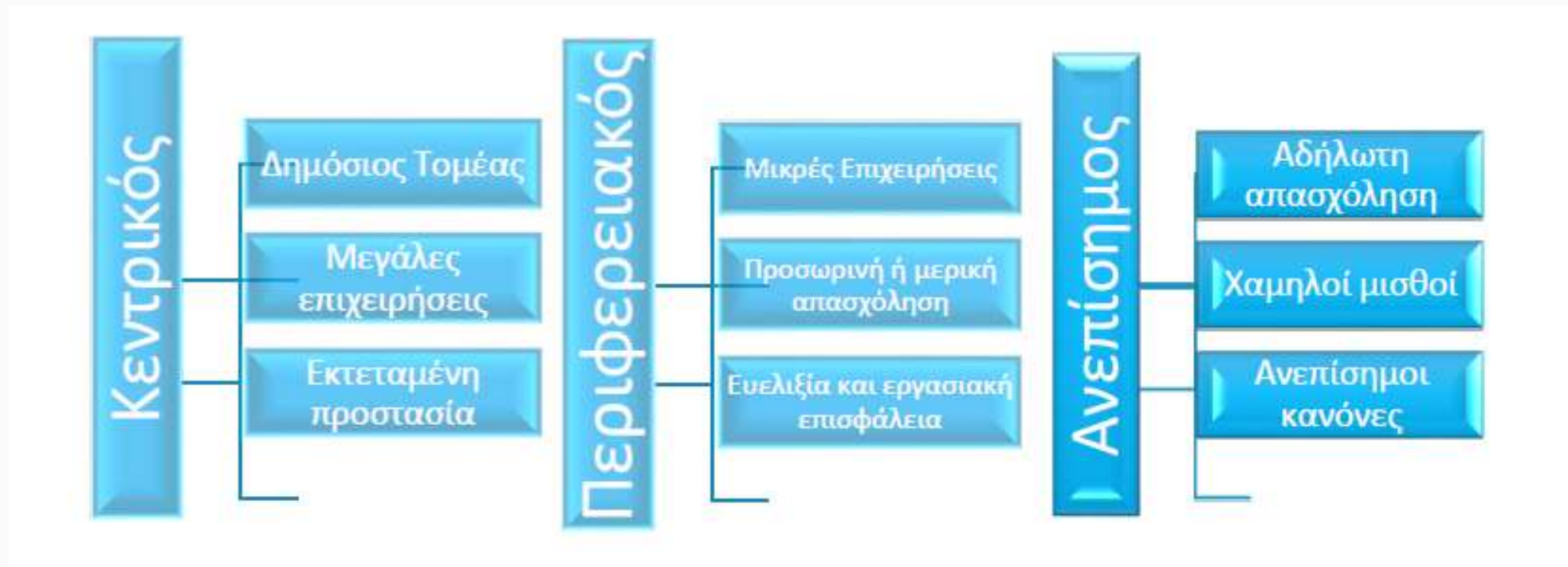
General government debt, 2020 and 2021 ⁽¹⁾
(General government consolidated gross debt, % of GDP)

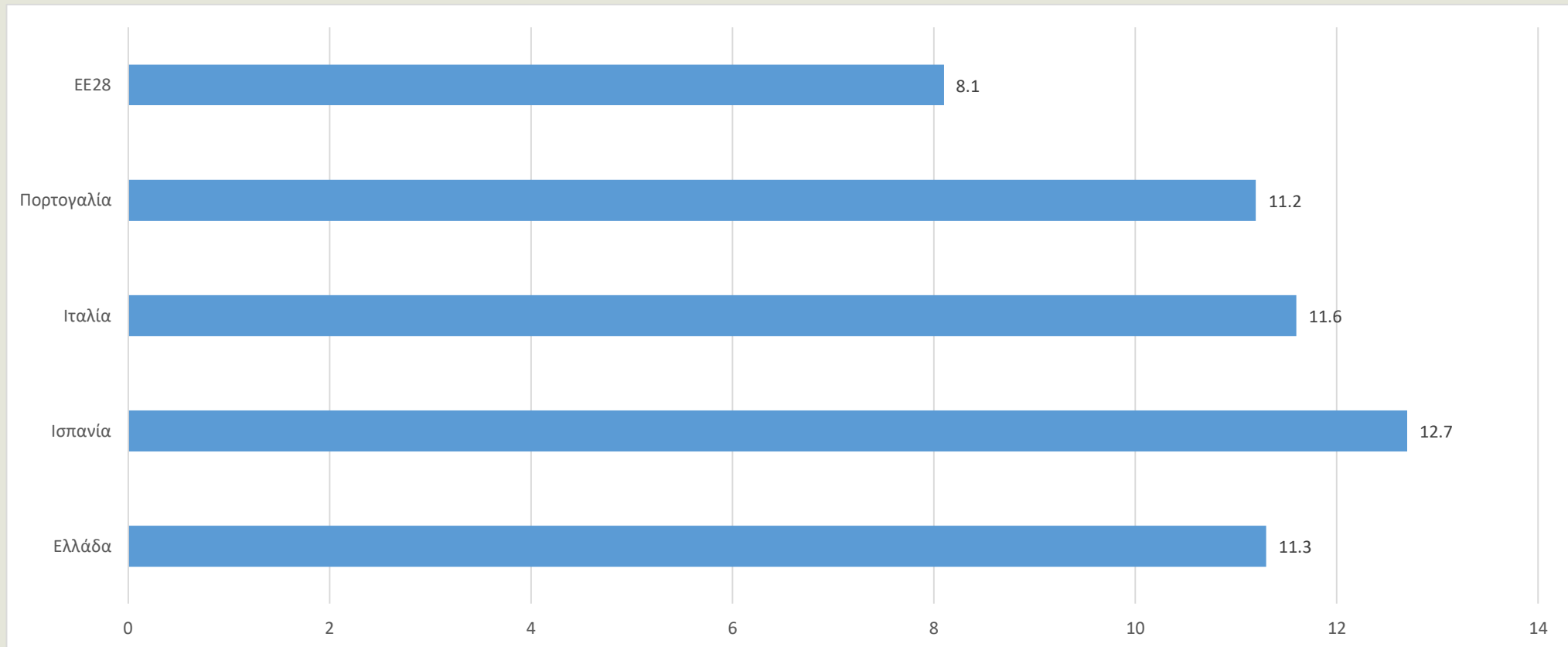
(1) Data extracted on 20.10.2022
Source: Eurostat(gov_10dd_edpt1)

Οι ανισότητες στην αγορά εργασίας (insiders-outsiders)

- Η αγορά εργασίας στην Ελλάδα, όπως και στις υπόλοιπες χώρες της Νότιας Ευρώπης, συχνά θεωρείται ότι περιλαμβάνει τους τομείς: Κεντρικός, Περιφερειακός, Ανεπίσημος. Έτσι δημιουργείται πιο έντονα το πρόβλημα των insiders-outsiders (Ferrera, 1996; 2010; Moreno, 2000).
- Διπολισμός, προκαριάτο (Jessoula et al. 2010; Mulé, 2016).

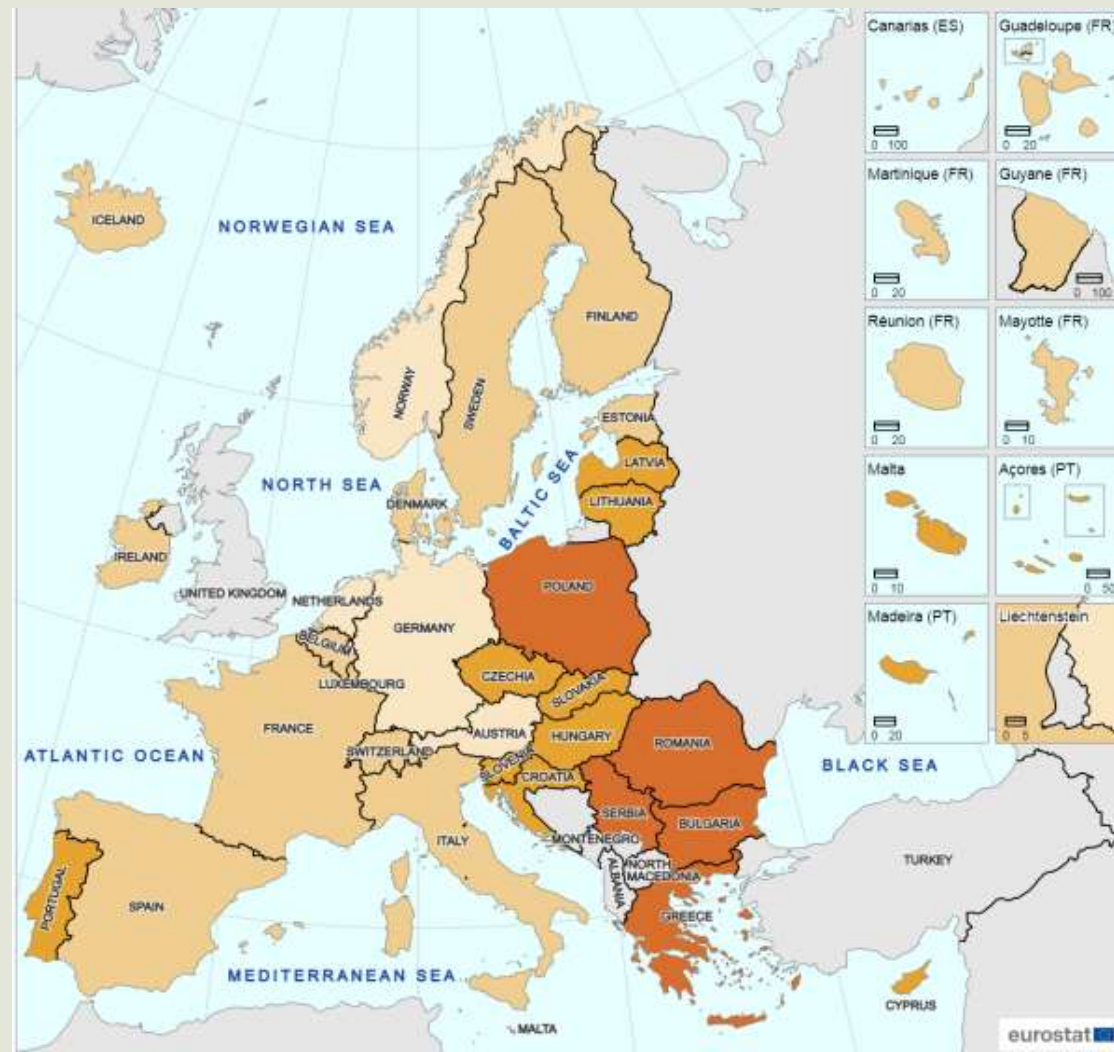
Φτώχεια εντός εργασίας-2021

Το πρόβλημα της φτώχειας εντός εργασίας και οι ανισότητες που υποκρύπτει

- Διαχρονικά η Ελλάδα παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά φτώχειας εντός εργασίας από τον μέσο όρο της ΕΕ, παρά την τάση μείωσης των ποσοστών αυτών τα τελευταία χρόνια, η οποία ακολουθεί μεν την τάση σε επίπεδο ΕΕ, όμως δεν μειώνει το υφιστάμενο χάσμα μεταξύ Ελλάδας και μέσου όρου ΕΕ.
- Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του εν λόγω δείκτη αναδεικνύουν ότι οι μεγαλύτερες ηλικίες εργαζομένων εμφανίζουν μεγαλύτερη πιθανότητα του κινδύνου φτώχειας εντός εργασίας.
- Οι εργαζόμενοι με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, οι αυτοαπασχολούμενοι (οι οποίοι υποκρύπτουν την περίπτωση της υπόρρητης μισθωτής εργασίας που δηλώνεται ως ελεύθερο επάγγελμα-ψευδοεπιχειρηματικότητα), οι συμβασιούχοι και οι μερικώς απασχολούμενοι αποτελούσαν διαχρονικά τις ομάδες που αντιμετώπιζαν μεγαλύτερο κίνδυνο για φτώχεια ενός εργασίας στην Ελλάδα (Ziomas κ.ά., 2019).

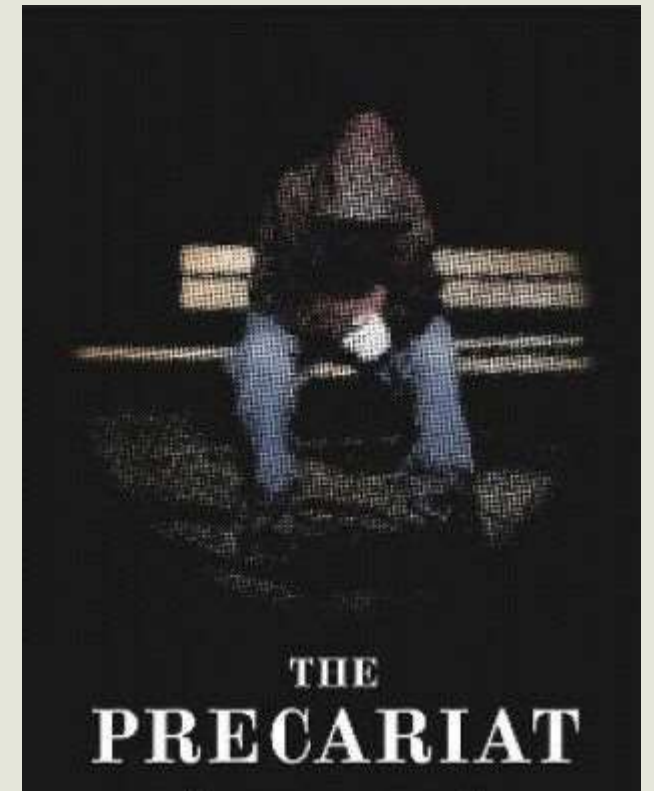
Ώρες εργασίας στην ΕΕ-2021

Ένα νέο προκαριάτο;

- «Εκτός από την εργασιακή ανασφάλεια και το ανασφαλές κοινωνικό εισόδημα, οι ανήκοντες στο προκαριάτο δεν έχουν ταυτότητα που να βασίζεται στην εργασία. Όταν απασχολούνται, εργάζονται σε θέσεις εργασίας χωρίς καριέρα, χωρίς παραδόσεις κοινωνικής μνήμης, χωρίς την αίσθηση ότι ανήκουν σε μια επαγγελματική κοινότητα που διαπνέεται από σταθερές πρακτικές, κώδικες δεοντολογίας και κανόνες συμπεριφοράς, αμοιβαιότητα και αδελφοσύνη».

Standing, 2011: 12

Ένα νέο προκαριάτο;

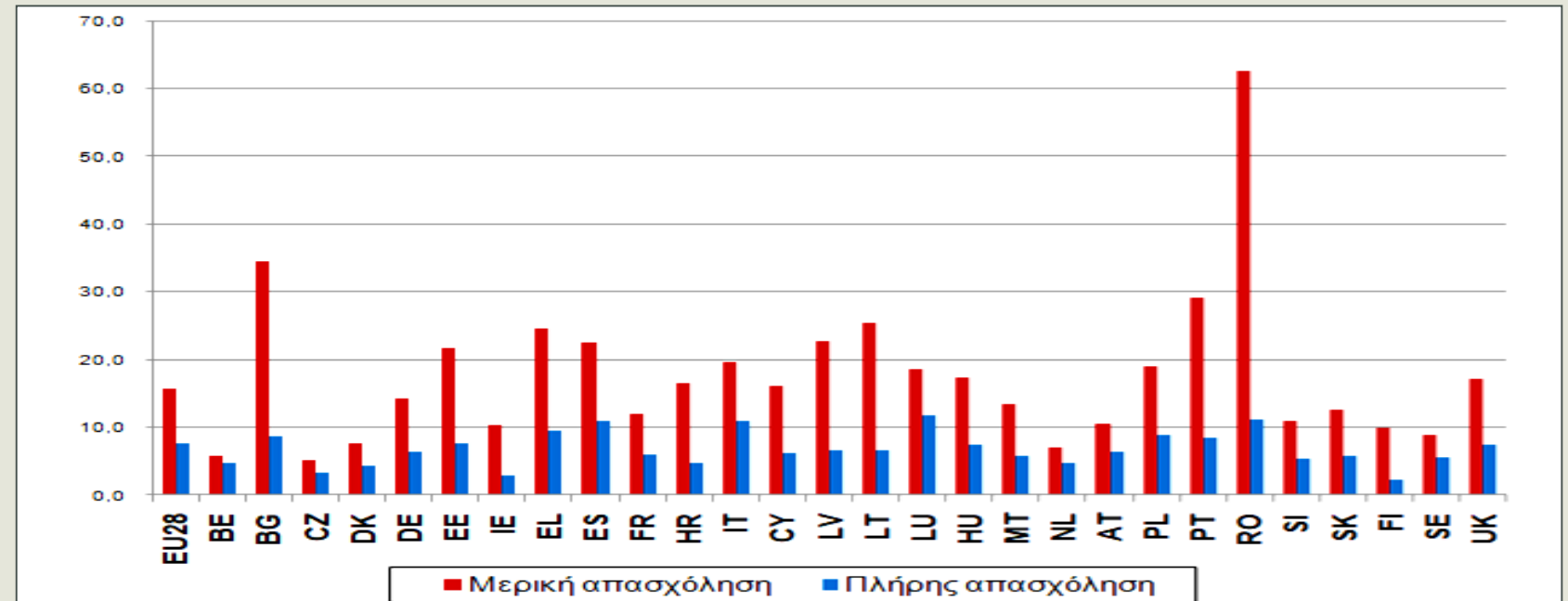
- Στην Ελλάδα ήδη από το 2010 (και ιδίως μετά το 2014) διαπιστώνεται η διεύρυνση του φαινομένου της επισφαλούς εργασίας και της (ποιοτικής και ποσοτικής) αύξησης των επισφαλών μορφών εργασίας στην Ελλάδα, στις οποίες εξ ανάγκης η νέα γενιά αρκετά συχνά στρέφεται ελλείψει εναλλακτικών. Κοντολογίς, έχει δημιουργηθεί μία νέα συνθήκη στην αγορά εργασίας, στο πλαίσιο της οποίας κυριαρχούν πλέον (ειδικά ως προς τη νέα γενιά) μορφές εργασίας που χαρακτηρίζονται από επισφάλεια και ελαστικότητα, όπως η προσωρινή (και κυρίως εποχική) απασχόληση, η μερική απασχόληση (κυρίως η «κλασσική» part-time - εκ περιτροπής- απασχόληση, συμπεριλαμβανομένης της μερικής απασχόλησης, ως καθημερινής εργασίας περιορισμένων ωρών – 3 έως 6 ωρών ημερησίως-, σε συνδυασμό με το ελαστικό ωράριο εργασίας), η «φασόν» απασχόληση (συμπεριλαμβανομένων των digital – αλλά και των social- nomads, η αδήλωτη εργασία, αλλά και η τηλεργασία και η διαθεσιμότητα Εργασίας (on call work), κ.λπ.. (βλ. Παπαδάκης κ. ά. 2021).
- Τα δε βασικά χαρακτηριστικά των επισφαλών μορφών εργασίας, ιδίως, όταν εντάσσονται στο πλαίσιο σύναψης συμβάσεων, στις περισσότερες των περιπτώσεων φαίνεται να λαμβάνουν συνδυαστική μορφή, δηλαδή να υπάρχει ένας συνδυασμός αφενός αναντιστοιχίας μεταξύ της συναφθείσας σύμβασης και της πραγματικής απασχόλησης (σε ώρες, ημέρες, απολαβές και ένσημα), και ενίοτε ένας συνδυασμός δηλωμένης και αδήλωτης εργασίας (βλ. Papadakis et al 2021 και Δρακάκη, Σαριδάκη, Παπαδάκης 2021): - «Σ.: Όλο αυτό με τα λιγότερα ένσημα και το ένα και το άλλο, όλα αυτά τα βρίσκεις μπροστά σου αργότερα. Απλά έτσι όπως μεγαλώσαμε η γενιά μου θεωρώ ότι κάπως αναγκαστήκαμε να κοιτάμε πολύ το κοντινό μέλλον, δηλαδή βραχυπρόθεσμα, όχι να σκεφτώ ότι “Α! Σε δέκα χρόνια όμως...””, γιατί κάπως σκέφτεσαι ότι εντάξει σε δέκα χρόνια ναι, αλλά τώρα δεν έχω να πληρώσω το νοίκι μου.» (Β.ΙΙ.1, Μαριάννα). «Σ.: (χαμηλώνει τον τόνο της φωνής της) Φανερά, επειδή ασφαλίζομαι για οχτάωρο αυτά που φαίνονται ότι παίρνω είναι γύρω στα τέσσερα ενενήντα πέντε (495), γύρω στα 5 κατοστάρικά. Εεε... Και άλλα πέντε που μου δίνει στο χέρι. Δηλαδή μηνιαία παίρνω ένα χιλιάριο. Ε.: Μάλιστα. Πόσες ώρες εργάζεσαι συνολικά τη μέρα/ή τον μήνα; Σ.: Τη μέρα..θα έλεγα δώδεκα..μπορεί να χτυπήσουμε και δεκατρείς. Δώδεκα με δεκατρείς θα έλεγα [...].» (Α.Ι.2, Γεωργία, ερ. 22).
- Φαίνεται να αναδεικνύεται μία ευρύτερη τάση διεύρυνσης και «κανονικοποίησης» των μορφών επισφαλούς εργασίας (βλ. και Rubery et al 2018) αναφορικά με τη νέα γενιά, ιδίως του συνδυασμού δηλωμένης και αδήλωτης εργασίας αλλά και της αποκλειστικά αδήλωτης εργασίας καθώς και εκτεταμένης ελαστικοποίησης των όρων εργασίας (βλ. Papadakis et al 2021).

EU28: Κίνδυνος φτώχειας στη μερική απασχόληση

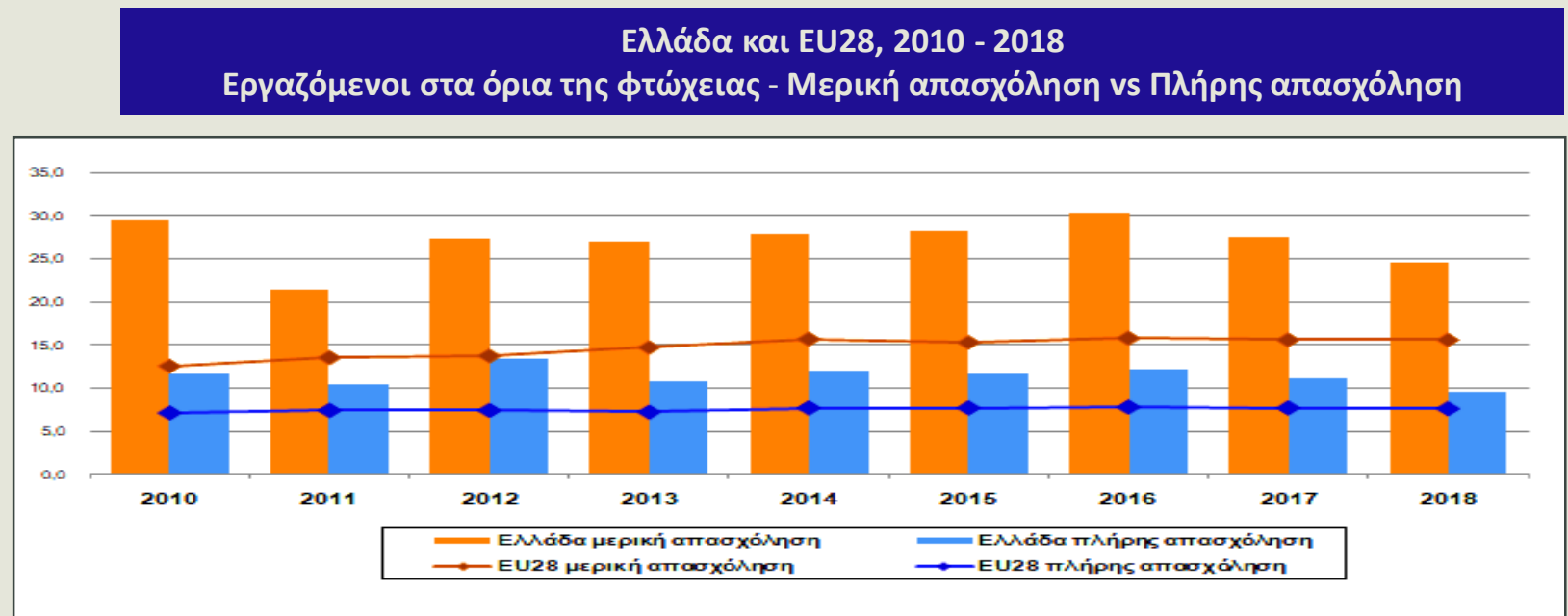
Κράτη EU28, 2018
Εργαζόμενοι στα όρια της φτώχειας –
Μερική απασχόληση vs Πλήρης απασχόληση

Ο δείκτης “κίνδυνος φτώχειας στην εργασία” (*in-work poverty risk*) προστέθηκε το 2003 στην ομάδα δεικτών που χρησιμοποιεί η ΕΕ για την παρακολούθηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού (βλ. European Commission, 2015 και επίσης Manolchev, Saundry, & Lewis, 2018: 9-10).

- Στα κράτη της EU28 κατά το έτος 2018 οι εργαζόμενοι με καθεστώς μερικής απασχόλησης διέτρεχαν διπλάσιο κίνδυνο φτώχειας συγκριτικά με τους εργαζόμενους με καθεστώς πλήρους απασχόλησης (% επί του αντίστοιχου συνόλου εργαζομένων).
- Σε όλα τα κράτη τα ποσοστά κινδύνου φτώχειας για τη μερική απασχόληση ήταν υψηλότερα από αυτά της πλήρους.

Ελλάδα: Κίνδυνος φτώχειας στη μερική απασχόληση

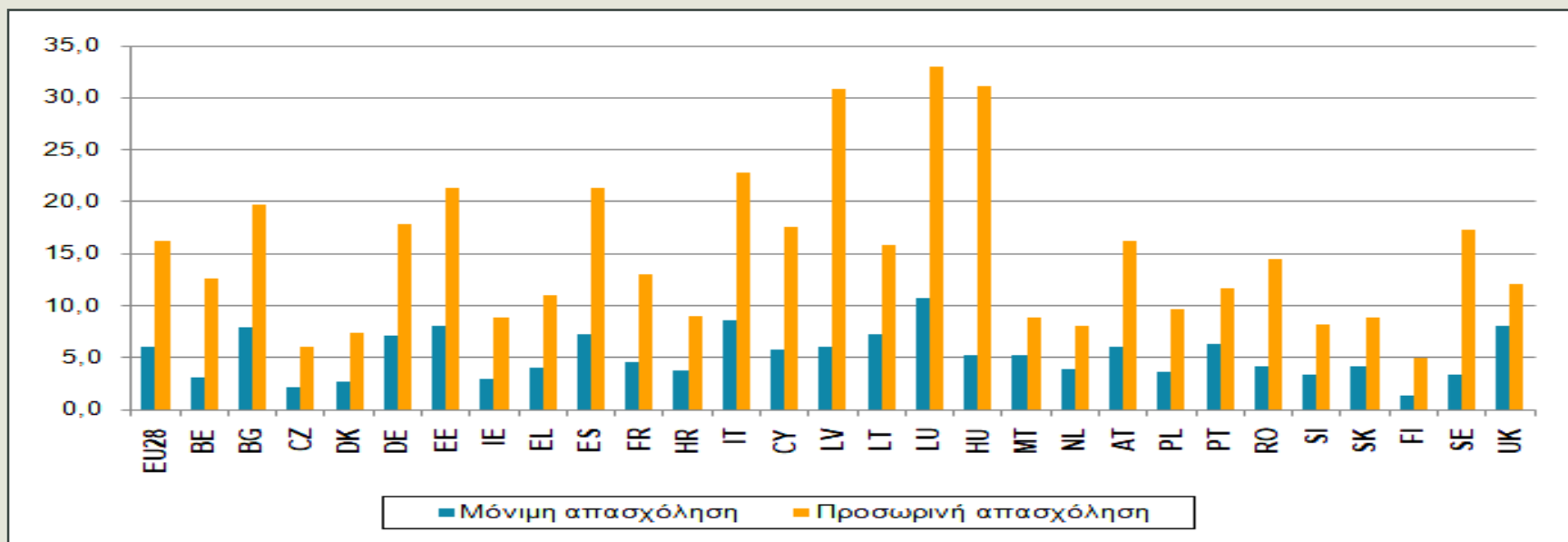
- Όσον αφορά τόσο τη μερική όσο και την πλήρη απασχόληση, η Ελλάδα εμφανίζει μεγαλύτερα ποσοστά κινδύνου φτώχειας από την EU28 (περίπου διπλάσια κατά μέσον όρο).
- Ωστόσο, ενώ στην πλήρη απασχόληση η απόκλιση αυτή έχει μειωθεί κατά τα τελευταία χρόνια, φτάνοντας το 2019 σε μια ποσοστιαία διαφορά 1,9 μονάδων, στη μερική απασχόληση δεν φαίνεται να συμβαίνει κάτι τέτοιο.
- Κατά το διάστημα 2010-2018 στην Ελλάδα τα ποσοστά κινδύνου φτώχειας στη μερική απασχόληση, ξεκινώντας το 2010 από 29,4% σημείωσαν αυξομειώσεις, έφτασαν στο υψηλότερο σημείο το 2016 (30,3%) και στη συνέχεια παρουσίασαν μια σταδιακή μείωση μέχρι το 24,6% του 2018, το οποίο παραμένει ένα ανησυχητικά υψηλό ποσοστό.

Πηγή: Eurostat, 2020c (επεξεργασμένη από την ερευνητική ομάδα), όπ. παρατ. στο Παπαδάκης κ.ά. 2020: 45.

EU28: Κίνδυνος φτώχειας στην προσωρινή απασχόληση

Κράτη EU28, 2018

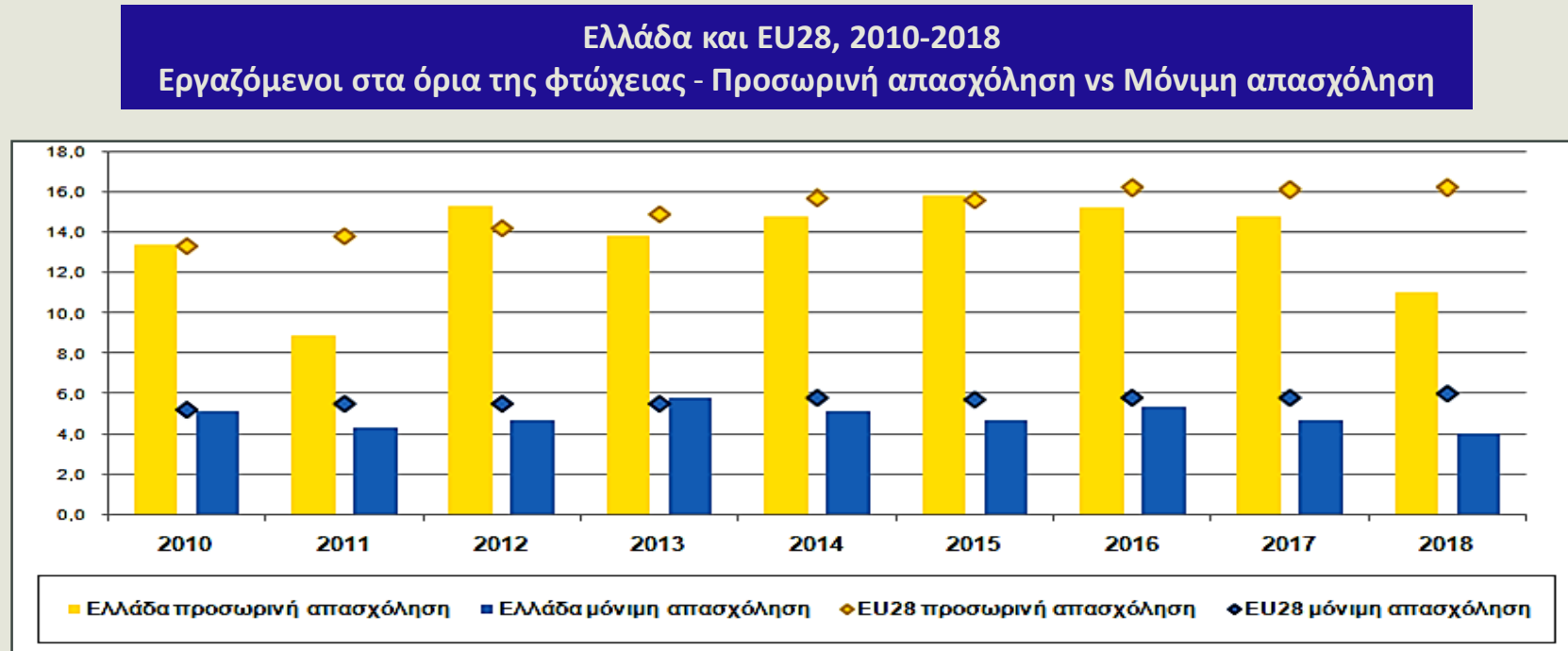
Εργαζόμενοι στα όρια της φτώχειας - Προσωρινή απασχόληση vs Μόνιμη απασχόληση

- Κατά την τελευταία δεκαετία, οι εργαζόμενοι με καθεστώς προσωρινής απασχόλησης στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης διέτρεχαν σχεδόν τριπλάσιο κίνδυνο να περιέλθουν σε κατάσταση φτώχειας απ' ό,τι οι εργαζόμενοι με καθεστώς μόνιμης απασχόλησης (% επί του αντίστοιχου συνόλου εργαζομένων).

Πηγή: Eurostat, 2020e, όπ. παρατ. στο Papadakis et al 2020: 485.

Ελλάδα: Κίνδυνος φτώχειας στην προσωρινή απασχόληση

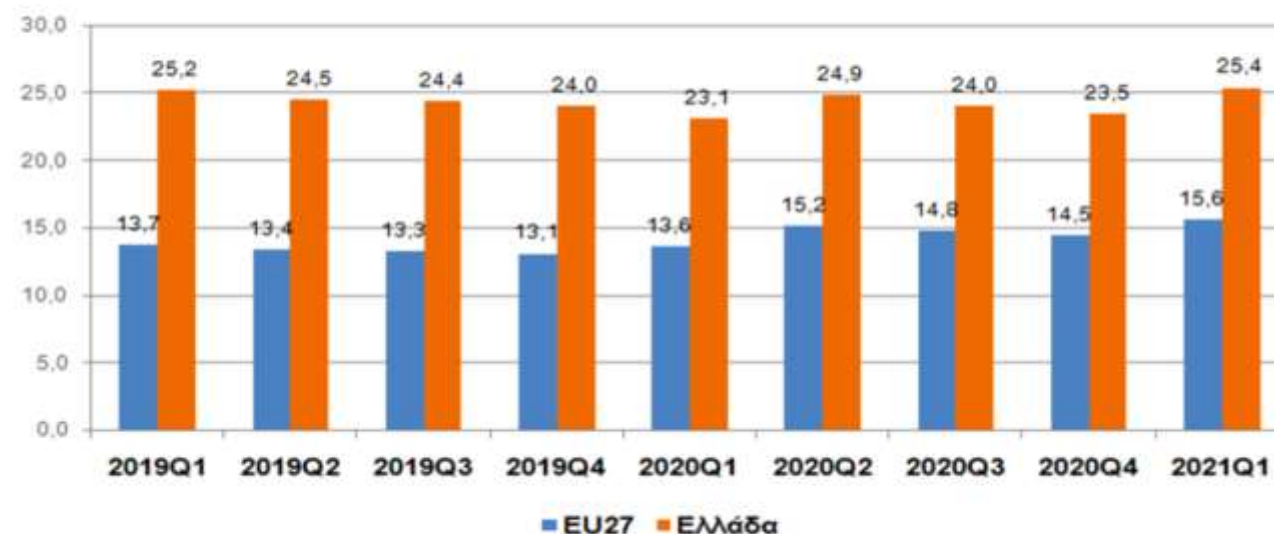

- Στο σύνολο των ετών 2010-2018 οι εργαζόμενοι με σύμβαση προσωρινής απασχόλησης διέτρεχαν σταθερά περίπου τριπλάσιο κίνδυνο φτώχειας από τους εργαζόμενους με σύμβαση μόνιμης απασχόλησης (κατά μέσον όρο 13,7% έναντι 4,9%).
- Τα υψηλότερα ποσοστά και οι μεγαλύτερες ποσοστιαίες διαφορές κινδύνου φτώχειας ανάμεσα στην προσωρινή και τη μόνιμη απασχόληση εντοπίζονται κατά τα έτη 2015 (15,8% έναντι 4,7%) και 2012 (15,3% έναντι 4,7%).

- Η Eurostat (2021b) στην έρευνα Labour Force Survey (LFS) διερευνά την υποτονικότητα της αγοράς εργασίας (*labour market slack*) και τις επιπτώσεις της κρίσης COVID-19 τόσο σε επίπεδο χωρών της EU27 όσο και σε εθνικό επίπεδο στα αντίστοιχα κράτη μέλη για το εκτεταμένο εργατικό δυναμικό, δηλαδή: (α) τους άνεργους, (β) τους υποαπασχολούμενους μερικής απασχόλησης και (γ) το δυνητικό εργατικό δυναμικό.
- Στο γράφημα 23 παρουσιάζονται τα πορίσματα της συγκεκριμένης έρευνας όσον αφορά την Ελλάδα.
- Η τριμηνιαία απεικόνιση (γραφήματα 23 και 24) δίνει τη δυνατότητα να φανεί με λεπτομέρειες η πορεία του φαινομένου κατά τη διάρκεια της πανδημίας αλλά και να γίνει μια συγκριτική προσέγγιση σε σχέση με την κατάσταση που επικρατούσε κατά τα αντίστοιχα τρίμηνα του προηγούμενου έτους.

Το γράφημα 23 απεικονίζει την εξέλιξη της υποτονικότητας της αγοράς εργασίας όσον αφορά στην ηλικιακή ομάδα 15-74 ετών του εκτεταμένου εργατικού δυναμικού, για τα έτη 2019-2021 στην Ελλάδα και στην EU27 (ανά τρίμηνο). Αρχικά είναι εμφανές ότι σε όλο αυτό το χρονικό διάστημα το ποσοστό υποτονικότητας της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα είναι κατά πολύ υψηλότερο από τον μέσο όρο των χωρών της EU27. Μάλιστα, από το πρώτο τρίμηνο του 2019 μέχρι και το πρώτο τρίμηνο του 2020 η Ελλάδα ήταν το κράτος μέλος της EU27 με τα υψηλότερα ποσοστά υποτονικότητας στην αγορά εργασίας. Από το δεύτερο τρίμηνο του 2020 μέχρι και το πρώτο τρίμηνο του 2021 την ξεπέρασε ελαφρά η Ισπανία με διαφορά 0,3-2,1 ποσοστιαίες μονάδες (Eurostat, 2021b). Για την ηλικιακή ομάδα 15-24 για το πρώτο τρίμηνο του 2021, η υποτονικότητα της αγοράς εργασίας για τους νέους στην Ελλάδα ήταν 55,4%, ποσοστό το οποίο ήταν το υψηλότερο ανάμεσα στα κράτη μέλη της EU27 (Eurostat, 2021b).

Γράφημα 23: Ελλάδα & EU27, Α τρίμηνο 2019 - Α τρίμηνο 2021
Ηλικιακή ομάδα 15-74 του εκτεταμένου εργατικού δυναμικού
Υποτονικότητα της αγοράς εργασίας (%)

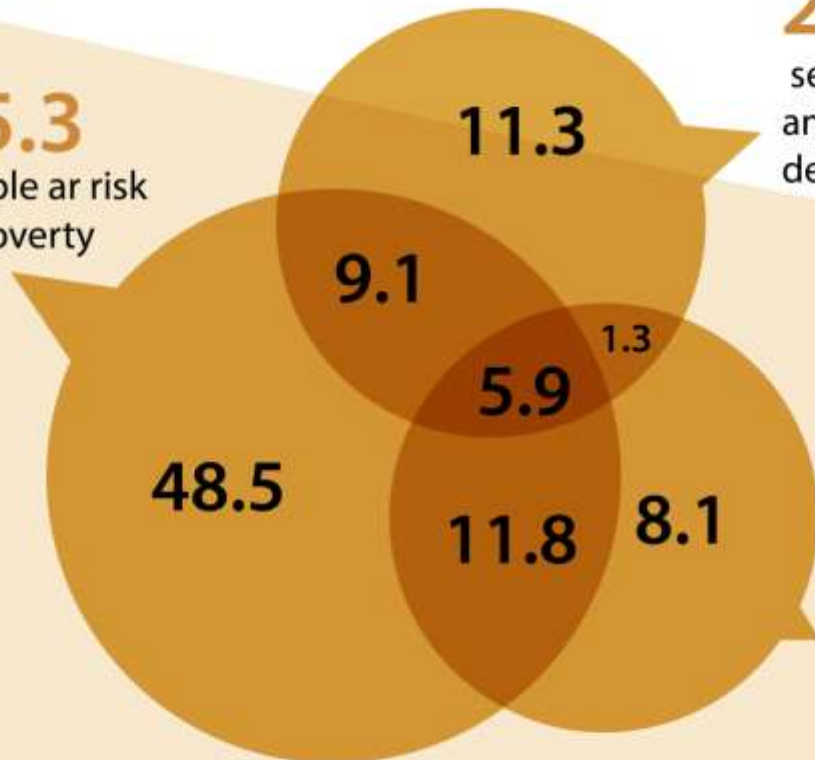

Πηγή: Eurostat, 2021b (επεξεργασμένη από τους συγγραφείς)

Η κατάσταση των πραγμάτων στην Ευρώπη ως προς την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό

Number of people at risk of poverty or social exclusion, analysed by type of risk, EU
(million)

75.3
people at risk
of poverty

27.6
severely materially
and socially
deprived people

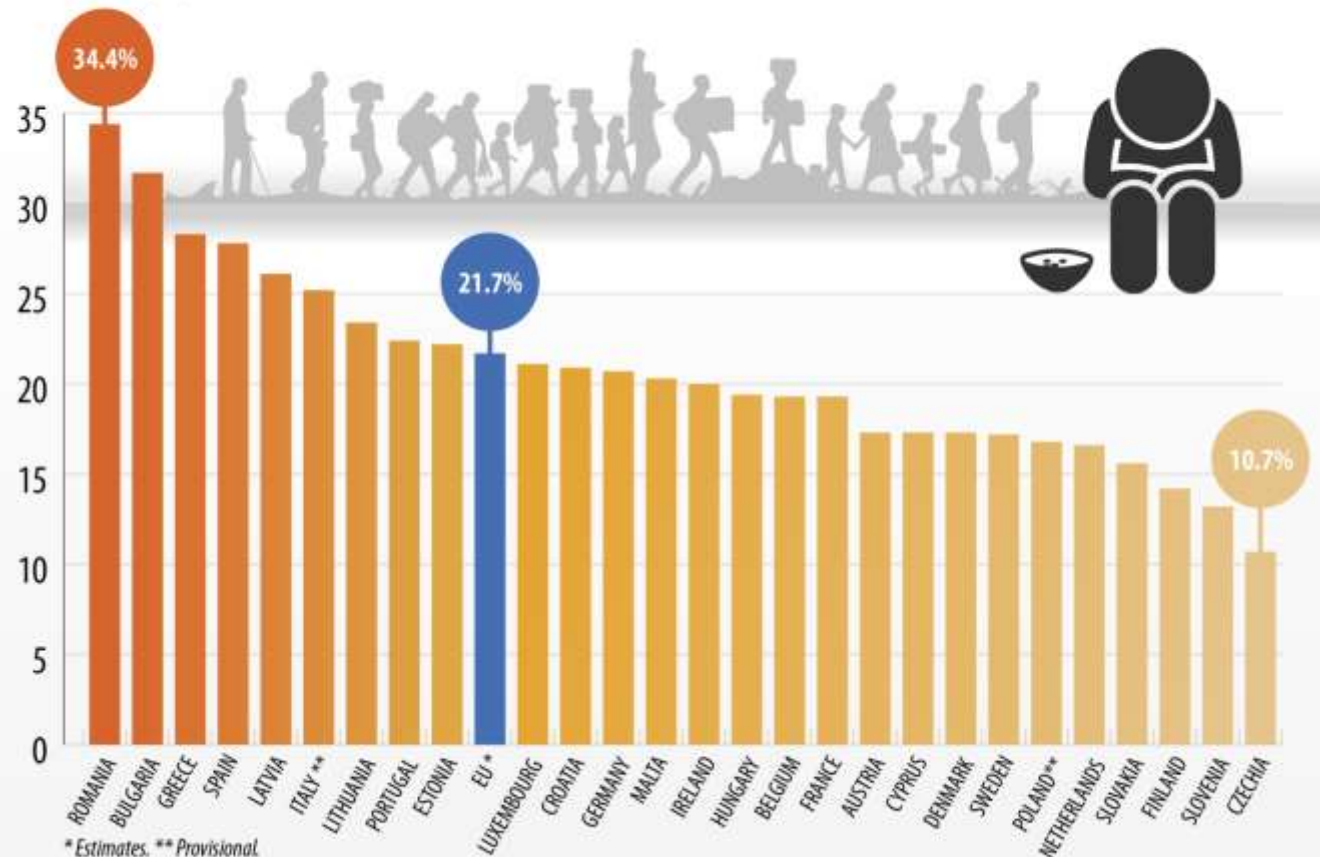
27.1
people living in
a household
with low work
intensity

21.9%
of the EU population
is at risk of poverty
or social exclusion.

Η κατάσταση των πραγμάτων στην ΕΕ ως προς την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό

People at risk of poverty or social exclusion in the EU Member States

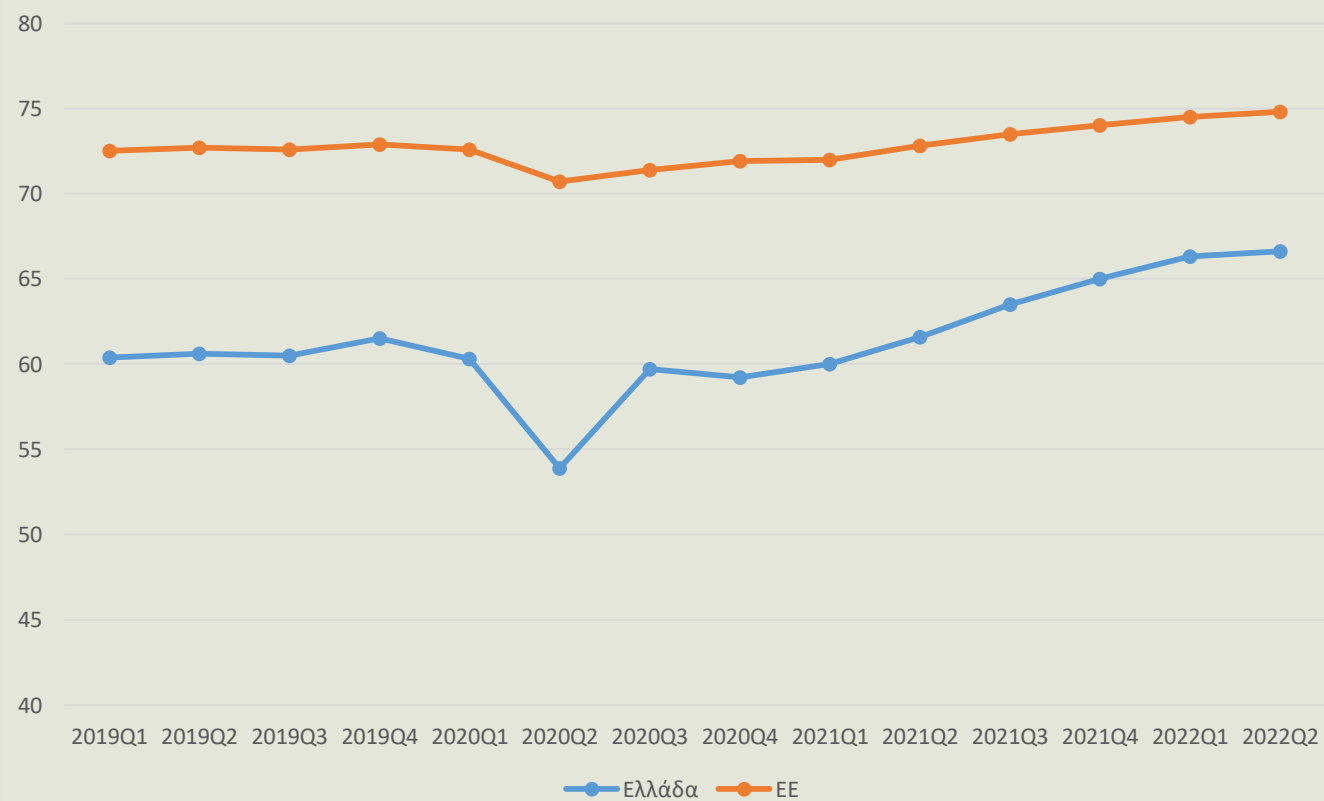
(% of total population, 2021)

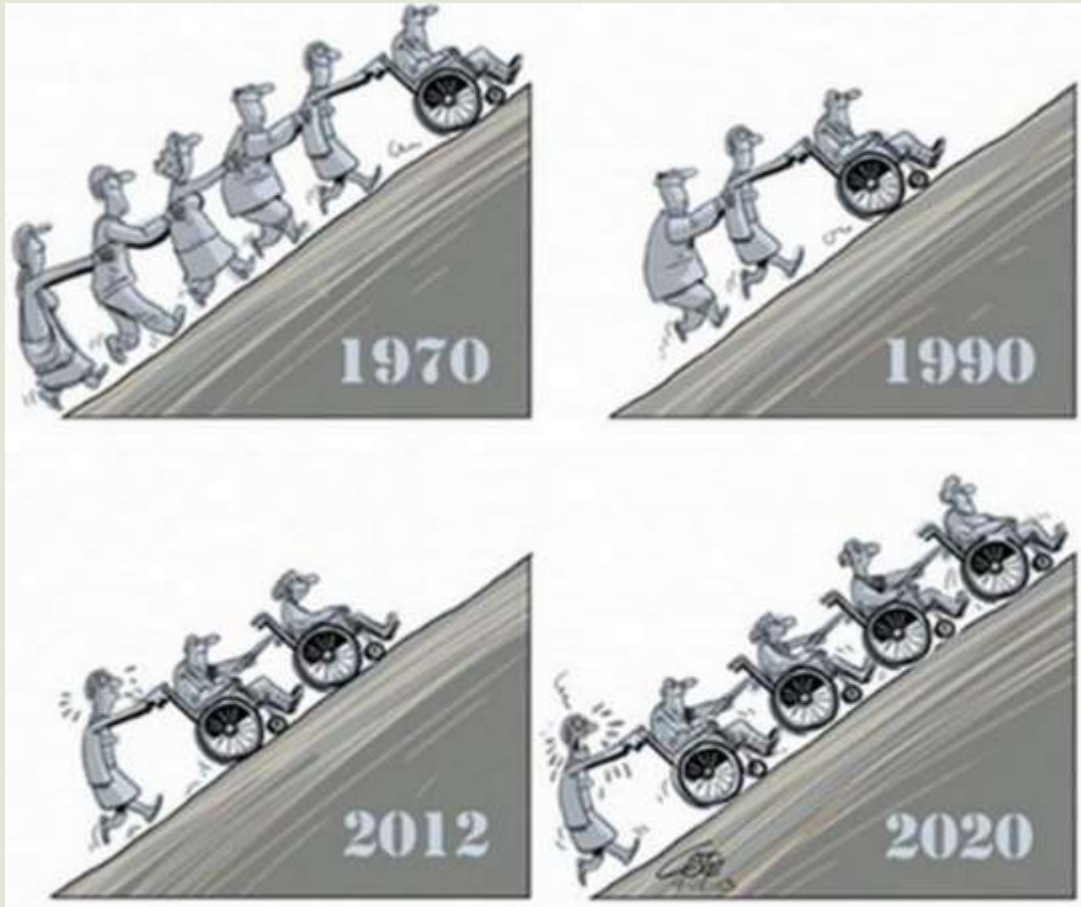
Δείκτης Κοινωνικής Δικαιοσύνης

Εξέλιξη ποσοστών απασχόλησης σε Ελλάδα και ΕΕ

Οι προκλήσεις του κοινωνικού κράτους στην προσπάθεια επίτευξης ευημερίας για όλους

Νέες προκλήσεις για το κοινωνικό κράτος

- Χαρακτηριστικό των πιέσεων στην αγορά εργασίας, λόγω των περιοριστικών μέτρων για την αποφυγή της διασποράς του κορωνοϊού, είναι το γεγονός ότι οι πλήρως απασχολούμενοι μεταξύ 40 και 47 ωρών εργασίας ανά εβδομάδα μειώθηκαν κατά 33,3% το 2020 σε σύγκριση με το 2019 ενώ οι απασχολούμενοι με λιγότερες από 39 εβδομαδιαίες ώρες εργασίες και εκείνοι με περισσότερες από 48 εβδομαδιαίες ώρες, αυξήθηκαν κατά 20% και 10% αντιστοίχως (Greek Institute of Labor, 2021).
- Ταυτόχρονα, η μετάβαση στην τηλεργασία είναι ένα γεγονός που μετασχηματίζει την αγορά εργασίας, καθώς η οικονομία πλέον βασίζεται όλο και περισσότερο στην εργασία μέσα από διαδικτυακές πλατφόρμες. Σε αυτή, οι εργαζόμενοι δεν είναι μόνιμοι ή μερικής απασχόλησης αλλά προσφέρουν εργασία σε κομμάτια (gigs), γεγονός που εντείνει την απορρύθμιση της εργασίας και τους κινδύνους για τους εργαζομένους (Bieber & Moggia, 2021).

Μετασχηματισμοί στη μορφή της εργασίας: ευκαιρίες και κίνδυνοι

- Ανάπτυξη τηλεργασίας και νέων ευκαιριών στο εμπόριο και την καινοτομία.
- Ανισότητες ιδίως σε όσους βρίσκονται στον περιφερειακό και ανεπίσημο τομέα – εκ περιτροπής απασχόληση, ψευδοεπιχειρηματικότητα, μη τυπική απασχόληση (Nieuwenhuis & Yerkes, 2021).
- Διατάρραξη ισορροπίας οικογενειακού-εργασιακού βίου διότι ο εργαζόμενος τείνει να είναι stand by συνεχώς. Το «δικαίωμα στην αποσύνδεση» και η μη παραβίαση των ωρών εργασίας, αν τηρηθούν, μπορούν να δημιουργήσουν θετικά αποτελέσματα.
- Αύξηση ωρών απασχόλησης (το flexitime γίνεται stiffentime!).
- Αύξηση ψυχικών προβλημάτων.
- Αναγκαιότητα για διασφάλιση εργασιακών δικαιωμάτων, ενίσχυση μικρής και μεσαίας επιχειρηματικότητας και κινήτρων για νέες θέσεις εργασίας.

Αναπροσαρμογές στην αγορά εργασίας και νέες απαιτήσεις σε επίπεδο πολιτικής-Η πρόκληση laggard-leader

- Τα επόμενα χρόνια η προσφορά απασχόλησης αναμένεται να αυξηθεί, σε παγκόσμιο επίπεδο, σε θέσεις εργασίας που θα σχετίζονται με τις νέες τεχνολογίες, την τεχνητή νοημοσύνη, την ψηφιοποίηση και την αυτοματοποίηση ενώ αναμένεται να μειωθεί σε παραδοσιακές μορφές απασχόλησης όπως η γραμματειακή υποστήριξη, τα λογιστικά, η διοίκηση και η ανειδίκευτη εργασία (World Economic Forum, 2020).
- Δεξιότητες όπως η αναλυτική σκέψη και η καινοτομία, η κριτική σκέψη, η ηγεσία, η δημιουργικότητα και η ευελιξία (σύμφυτες με το περιεχόμενο των κοινωνιών και ανθρωπιστικών επιστημών), καθώς και η γνώση χρήσης νέων τεχνολογιών, προγραμματισμού, σχεδιασμού και digital marketing, θα μετατραπούν σε αναγκαίες τα επόμενα χρόνια (World Economic Forum, 2020).
- Το ζήτημα πλέον δεν είναι απλώς η γνώση κάποιων δεξιοτήτων χρήσης ηλεκτρονικού υπολογιστή και τηλεδιάσκεψης, αλλά ο συνδυασμός εξειδικευμένων γνώσεων ψηφιακής τεχνολογίας και soft skills (όπως το problem-solving).
- Οι αγορές εργασίας και οι οικονομίες που θα επενδύσουν σε αυτό τον συνδυασμό, μπορούν να εντοπίσουν τα παράθυρα επενδύσεων στην καινοτομία και να οδηγήσουν μέσω στοχευμένων παρεμβάσεων κατάρτισης και επανακατάρτισης το εργατικό δυναμικό προς αυτές τις κατευθύνσεις, άρα και να προσαρμοστούν καλύτερα (leaders) στην επιταχυνόμενη νέα ψηφιακή εποχή. Διαφορετικά, κινδυνεύουν να καταλήξουν laggards, που θα σημάνει δυσμενείς επιπτώσεις σε επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής.

Lego ευελιξία

- Η Lego ευελιξία αναφέρεται στο γεγονός όπου η παραγωγή κάθε προϊόντος κατανέμεται στα συστατικά του μέρη. Τα εξαρτήματα αυτά παράγονται σε περιοχές όπου το κόστος είναι χαμηλό, η ποιότητα υψηλή, η επάρκεια άριστη και ο ρυθμός καινοτομίας πάνω από τον μέσο όρο και υψηλός (Garud et al., 2002; Sennett, 2006). Κάθε ένα από αυτά τα τέσσερα στοιχεία φέρνει διαφορετικά συστατικά από διαφορετικά μέρη του κόσμου, αλλά τελικά συγκεντρώνονται για να συνθέσουν το προϊόν, το οποίο μπορεί να είναι ένα κινητό τηλέφωνο, ένα αυτοκίνητο, ένα υπολογιστής, κ.λπ.
- Η Lego ευελιξία εξαρτάται από την ύπαρξη μιας οργανωτικής μορφής στην οποία οι πολυλειτουργικές ομάδες αποτελούν τις μικρότερες μονάδες και οι παγκόσμιες ομάδες ικανοτήτων αποτελούν την παγκόσμια μονάδα (Azmat, 2012). Επιπλέον, είναι ζωτικής σημασίας η ανάθεση ενός κεντρικού ρόλου στην ανάπτυξη της γνώσης, τη μεταφορά γνώσης, τις διαδικασίες ανατροφοδότησης, τη συνδημιουργία και την ανάλυση του κοινωνικού συναισθήματος (Susskind & Susskind, 2015; Meister & Mulcahy, 2017).

Lego ευελιξία

- Θα υπάρξουν τεράστιες κοινωνικές συνέπειες αν αυτό το είδος της Lego ευελιξίας τεθεί σε ισχύ σε παγκόσμιο επίπεδο (Standing, 2011, 2014), και θα αποτελέσει την ανάπτυξη μιας νέας μορφής παγκόσμιας κατανομής της εργασίας και επαγγελματικής εξειδίκευσης (Gaskarth, 2015).
- Σε αυτό το νέο τοπίο, η ανάπτυξη ικανοτήτων, η σταδιοδρομία, ο ατομικός κίνδυνος και οι διαδικασίες δημιουργίας πλούτου θα υποστούν όλες εγγενείς αλλαγές.
- Ένα αποτέλεσμα αυτού του είδους ευελιξίας Lego θα είναι ότι τα κυρίαρχα κράτη θα μπορούσαν εύκολα να χάσουν τον έλεγχο των διαδικασιών δημιουργίας πλούτου (Stearns, 2013; Kessler, 2017).
- Στις δεκαετίες του 1980 και 1990 ένα μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού μετακινήθηκε από τη βιομηχανική παραγωγή σε θέσεις εργασίας στους τομείς των υπηρεσιών (Enderwick, 1989; Foster, 2014). Η μετακίνηση αυτή πραγματοποιήθηκε τόσο μέσω περικοπών στον αριθμό των παραδοσιακών θέσεων εργασίας στην παραγωγή όσο και από την αύξηση των θέσεων εργασίας στον τομέα των υπηρεσιών (Thurow, 1999). Στο κατώφλι της τέταρτης βιομηχανικής επανάστασης, οι εργαζόμενοι της οικονομίας της γνώσης - που αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της μεσαίας τάξης - είναι πλέον υπό απειλή (Coates & Morrison, 2016), όπως και οι εργαζόμενοι στον τομέα των υπηρεσιών (Frey & Osborne, 2013).
- Ρομπότ, τεχνητή νοημοσύνη.

Προσεγγίζοντας την Κοινωνική Επένδυση για την επίτευξη της κοινωνικής ευημερίας

- Διττός σκοπός
 - εκμοντερνισμός του κοινωνικού κράτους
 - η διατήρηση και ανάπτυξη μιας περιεκτικής οικονομίας που βασίζεται στην γνώση
- Βασική εστίαση → δημόσιες πολιτικές
 - προετοιμάζουν τα επιμέρους άτομα και τις κοινωνίες για θεμελιώδεις αναπροσαρμογές όπως στην απασχόληση

δημιουργία νέων
κοινωνικών κινδύνων

αντιμετώπιση της
γήρανσης του
πληθυσμού

κλιματική αλλαγή

Στόχοι Κοινωνικής Επένδυσης

- Στην αντιμετώπιση των θεμελίων των προβλημάτων έχοντας ως βάση την έννοια του ανθρωπισμού αλλά και της προστασίας του περιβάλλοντος και της επίτευξης οικονομικής βιωσιμότητας.
- Πώς; Μέσω της διεύρυνσης της φορολογικής βάσης (ειδικός φόρος για τα μεγαλύτερα εισοδήματα ώστε να μειωθούν οι ανισότητες) με την από κοινού επαύξηση της παραγωγικότητας και της ποιότητας της απασχόλησης.
- Επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο, η οποία επιτρέπει την δημιουργία περισσότερων και καλύτερων θέσεων εργασίας.

Ενίσχυση της Απασχόλησης

- Επικέντρωση στην κοινωνία της γνώσης και της επένδυσης στην εκπαίδευση, στην κατάρτιση, στην καινοτομία και στις νέες τεχνολογίες.
- Σε καιρούς παρατεταμένης κρίσης το Κοινωνικό Κράτος και η Κοινωνική Πολιτική είναι περισσότερη απαραίτητη από ποτέ. Τούτων δοθέντων, καθίσταται αναγκαίο η Πολιτεία να προβεί σε συστηματικές παρεμβάσεις εμπράγματος ενίσχυσης της ζήτησης και συνακόλουθα δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας, σε τομείς και υπηρεσίες του ευρύτερου Κοινωνικού Κράτους.
- Συγχρόνως, προτείνεται η έμφαση στον σχεδιασμό και την εκπόνηση (επιδοτούμενων) ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης, με στόχο την δημιουργία θέσεων εργασίας πλήρους και μόνιμης απασχόλησης με βάση και την αξιοποίηση των κονδυλίων από το Ταμείο Ανάκαμψης και από τον Ευρωπαϊκό Προϋπολογισμό (συμπεριλαμβανομένων των ΕΣΠΑ) για την επόμενη προγραμματική περίοδο,
- Είναι αναγκαίο να δοθεί έμφαση, τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, της απλούστευσης διαδικασιών και απομείωσης της γραφειοκρατίας αναφορικά με την δημιουργία επιχείρησης και ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, ιδίως για τους νέους αποφοίτους.
- Ενσωμάτωση στην αγορά εργασίας και επένδυση στην καινοτομία πρέπει να καθορίζουν την εκπαιδευτική διαδικασία από την νηπιακή ηλικία έως τις φάσεις της επαγγελματικής κατάρτισης και της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης.
- Αναγκαία η συνεργασία μεταξύ των υπηρεσιών απασχόλησης και των εργοδοτών, καθώς και των φορέων της κοινωνικής οικονομίας.

Πεδία Ενεργητικής Πολιτικής

- Ενίσχυση των παρεχόμενων κοινωνικών υπηρεσιών σε αντιδιαστολή με την μείωση και του διοικητικού κόστους, του κόστους προμηθειών, του κόστους διαφθοράς και του κόστους που δημιουργείται από την παγίωση συντεχνιών και ομάδων συμφερόντων σε όλη την ιεραρχική κλίμακα, με αποτέλεσμα την διευθέτηση κοινωνικά αναντίστοιχων προνομίων.
- Ρύθμιση των αγορών
 - Δίκαιη φορολόγηση
 - Καταπολέμηση παραοικονομίας

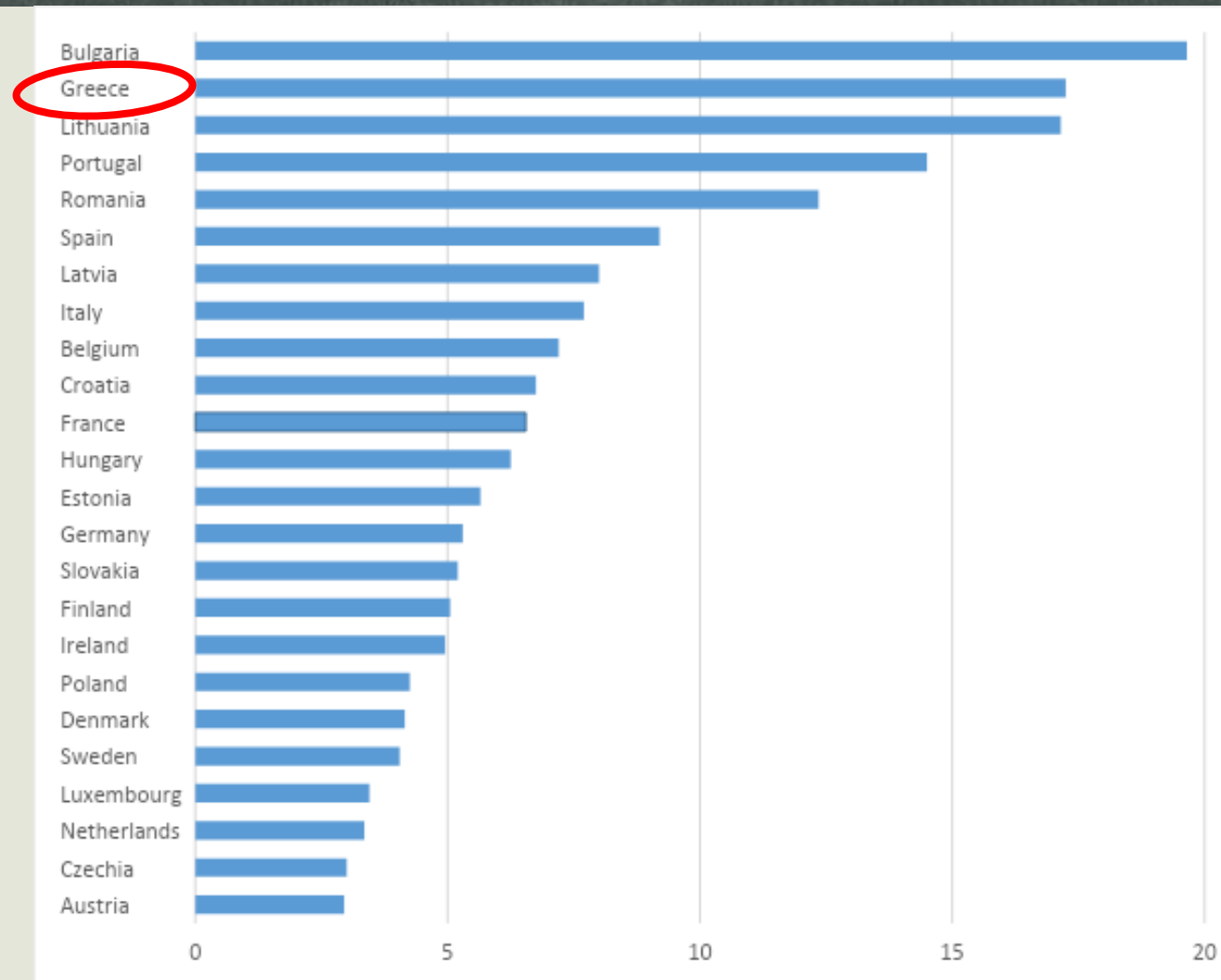
COVID-19
Πήραμε μαθήματα;

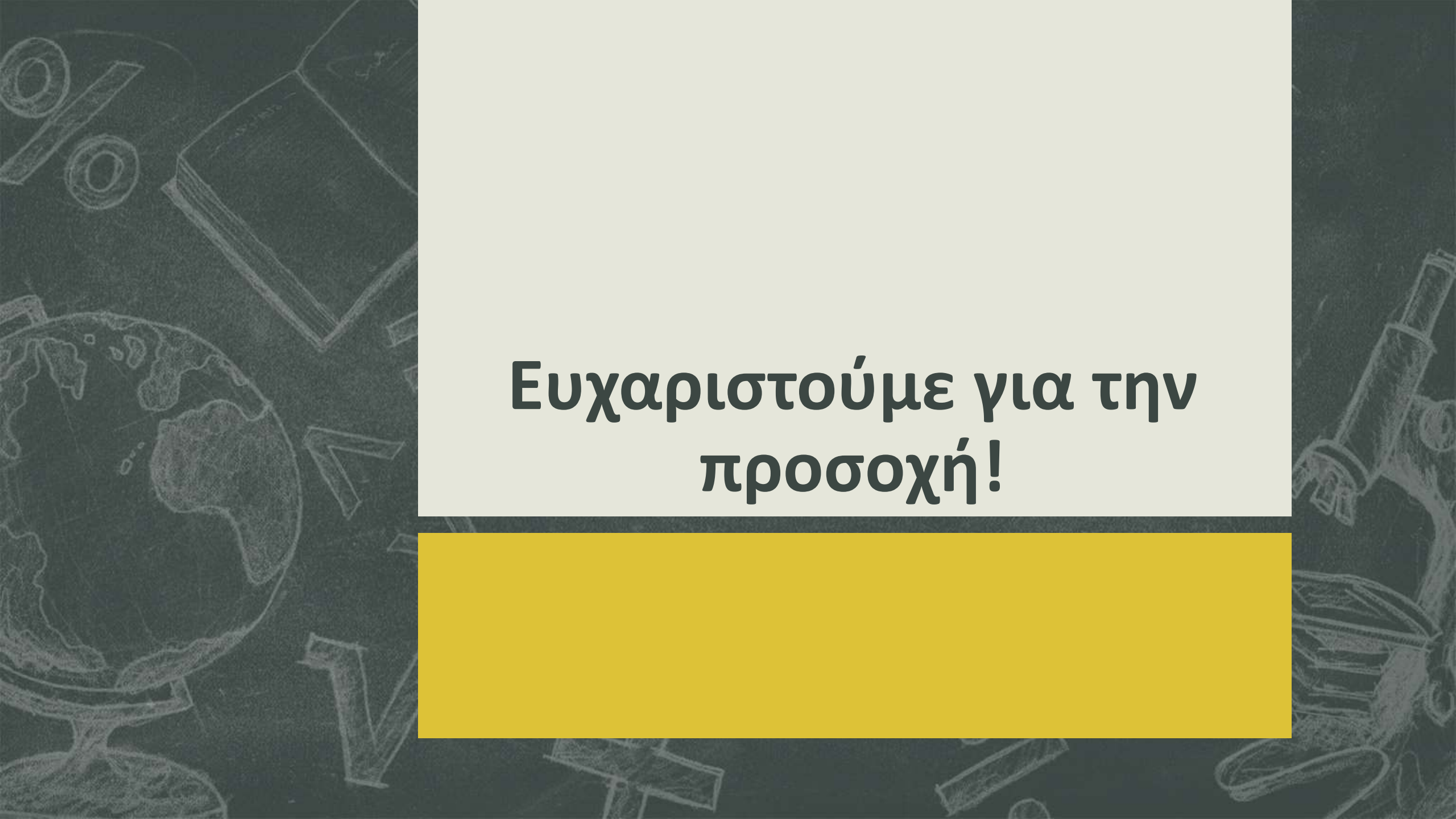

Τίποτα δεν είναι αυτονόητο!

ΌΜΩΣ, ένα κοινωνικό κράτος
που εφαρμόζει σύγχρονες
πολιτικές πρέπει να μπορεί
να μειώνει την αβεβαιότητα!

Δείκτης κοινωνικο-οικολογικής φτώχειας στην ΕΕ, ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού (ενεργειακή φτώχεια + ανασφάλεια πρόσβασης σε τροφή)-Τι πρέπει να κάνει το κοινωνικό κράτος;

The background of the slide is a dark grey chalkboard with various school supplies drawn in white chalk. On the left, there is a globe showing the continents. Above it, a pair of scissors and a ruler are drawn. To the right of the globe, there are several books stacked. On the right side of the slide, a microscope is drawn. At the bottom, there are more books and a ruler. The central text is white and stands out against the dark background.

**Ευχαριστούμε για την
προσοχή!**

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Azmat, G., Manning, A. & Van Reenen, J. (2012). Privatization and the decline of the labour's share, International evidence from network industries, *Economica*, 79: 470–492.
- Bertelsmann Stiftung (2019). *Social Justice Index*. Bertelsmann Stiftung.
- Bieber, F., & Moggia, J. (2021). Risk shifts in the gig economy: The normative case for an insurance scheme against the effects of precarious work. *Journal of Political Philosophy*, 29(3), 281-304.
- Bolton, S. C., Charalampopoulos, V. and Skountridaki, L. (2019). Selective consent and dissent: professional response to reform in the post-crisis Greek NHS. *Work, employment and society*, 33(2): 262-279.
- Coates, K.S. & Morrison, B. (2016). *Dream factories*, London: Dundum.
- Δρακάκη Μ., Σαριδάκη Σ., Παπαδάκης Ν. (2021), «Ο Φαύλος Κύκλος της Αβεβαιότητας: Επισφαλής Εργασία, Νέα Γενιά και Κοινωνική Ευπάθεια. Ερευνητικά Ευρήματα για την Κατάσταση των Πραγμάτων», στα (online) *Πρακτικά της Ημερίδας «Η Κρίση και οι Κρίσεις»* (16/3/2021) του Κέντρου Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ) του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης. και του Κέντρου Ερευνών και Μελετών για τις Ανθρωπιστικές, τις Κοινωνικές και τις Επιστήμες της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κρήτης (ΚΕΜΕ-Π.Κ.). Ρέθυμνο: ΚΕΜΕ-Π.Κ.. Διαθέσιμο στο: https://keme.uoc.gr/images/Brown_Bag_Seminars/DRASEIS/Yoing_Researchers_Seminar/Drakaki-Saridaki_%CE%9A%CE%95%CE%9C%CE%95-KEPET_16032021_final.pdf.
- Economou, C. (2010). Greece: health system review. *Health Systems in Transition*, 12(7): 1–180.
- Enderwick, P. (ed.) (1989). *Multinational service firms*, London: Routledge.
- Ferrera, M. (1996). The southern model of welfare in social Europe, *Journal of European Social Policy* 6 (1): 17-37.
- Ferrera, M. (2010). The South European Countries. In: Castles, F. G., Leibfried, S., Lewis, J., Obinger, H. and Pierson, C. (eds.), *The Oxford Handbook of the Welfare State*, Oxford: Oxford University Press, pp. 616-629.
- Foster, P.A. (2014). *The open organization*, New York: Gower.
- Frey, C.B. & Osborne, M.A. (2013). *The future of employment: How susceptible are jobs to computerization*, Oxford: Oxford Martin School Press.
- Garud, R., Kumaraswamy, A. & Langlois, R. (2002). *Managing in the modular age: New perspectives on architectures, networks and organisations*. New York: Wiley-Blackwell.
- Gaskarth, J. (ed.) (2015). *China, India and the future of international society*, London: Rowman & Littlefield.
- Greek Institute of Labor (2021). The current situation and prospects of the Greek economy. Report on Economic Developments.
- Huremović D. (2019). Brief History of Pandemics (Pandemics Throughout History). *Psychiatry of Pandemics: A Mental Health Response to Infection Outbreak*, pp. 7–35.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Jessoula, M., Graziano, P. and Madama, I. (2010). 'Selective' Flexicurity in Segmented Labour Markets. The Emergence of Mid-siders in the Italian Case, *Journal of Social Policy* 39 (4): 561–583.
- Karger, H. (2014). The Bitter Pill: Austerity, Debt, and the Attack on Europe's Welfare States. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 41 (2): 33-53.
- Kessler, S. (2017). *Gigged: The end of jobs and the future of work*, New York: Random House Business.
- Kotroyannos, D., Lavdas, K. A., Tzagkarakis, S., Kamekis, A. and Chourdakis, M. (2013). Solidarity and Welfare State in Greece. *GSTF International Journal of Law and Social Sciences (JLSS)*, 2 (2): 7-11.
- Laurent, E. (2022). Assessing the inflation crisis: a social-ecological misery index for Europe. The Progressive Post.
- Matsaganis, M. (2011). The welfare state and the crisis: the case of Greece. *Journal of European Social Policy*, 21(5): 501-512.
- Meister, J.C. & Mulcahy, K.J. (2017). *The future workplace experience*, New York: McGraw Hill.
- Moreno, L. (2000). The Spanish development of Southern welfare. In: Kuhnle, S. (ed.), *Survival of the Welfare State*, London: Routledge, pp. 146-165.
- Mulé, R. (2016). Coping with the Global Economic Crisis: The Regional Political Economy of Emergency Social Shock Absorbers in Italy, *Regional & Federal Studies* 2016.
- Nieuwenhuis, R. & Yerkes, M. A. (2021). Workers' well-being in the context of the first year of the COVID-19 pandemic. *Community, Work & Family*, 24 (2): 226-235.
- OECD (2021). General government debt (indicator): Greece. Διαθέσιμο στο: 10.1787/a0528cc2-en (Ανάκτηση 15/03/2022).
- Papadakis N., Drakaki M., Saridaki S., Dafermos V. (2020), Into the Vicious Cycle of Precarity. Labour Market, Precarious Work, Social Vulnerability and Youth: The case of Greece within the EU context, *Advances in Social Sciences Research Journal [ASSRJ]*, 7(12): 474-496.
- Papadakis N., Drakaki M., Saridaki S., Dafermos V. (2021), "The degree of despair". The disjointed labour market, the impact of the pandemic, the expansion of precarious work among youth and its effects on young people's life trajectories, life chances and political mentalities- public trust. The case of Greece. *The European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities (EQPAM)*, 10(2): 26-53.
- Papadakis N., Drakaki M., Saridaki S., Amanaki E., Dimari G.(2022), "Educational capital/ level and its association with precarious work and social vulnerability among Youth, in EU and Greece". *International Journal of Educational Research, Special Issue: "Cultural reproduction, cultural resource and reading"*, vol 112: 1-14, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2021.101921>. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0883035521001907?dgcid=author>
- Παπαδάκης Ν., Δρακάκη Μ., Σαριδάκη Σ., Δαφέρμος Β. (2020), Επισφαλής Εργασία και Νέα Γενιά: Θεωρητικές προκείμενες, διεθνείς διαστάσεις και ερευνητικές επισημάνσεις για την κατάσταση των πραγμάτων στην Ελλάδα σήμερα. Στο Σ. Πανταζής, Ε. Μαραγκή, Γ. Στριλιγκάς κ.ά. (εκδ.) *Πρακτικά του 6ου Επιστημονικού Συνεδρίου του Ινστιτούτου Κοινωνικών & Ανθρωπιστικών Επιστημών (ΙΑΚΕ) με θέμα «Επικοινωνία, πληροφόρηση, ενημέρωση και εκπαίδευση στην ύστερη νεωτερικότητα»* (σελ. 28-52). Ηράκλειο: ΙΑΚΕ & Περιφέρεια Κρήτης, τομ. Α'. Διαθέσιμο στο: https://iake.weebly.com/uploads/1/5/0/4/15045854/%CE%A0%CF%81%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC_%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%952020_%CE%A4%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82_%CE%91_black_white_ver9_compressed_1.pdf
- Παπαδάκης Ν., Δρακάκη Μ., Σαριδάκη Σ. (2021β), «Ο βαθμός Απελπισίας». *Αγορά Εργασίας, Επισφαλής Εργασία και Κοινωνική Ευπάθεια στη Νέα Γενιά στην Ελλάδα: Η κατάσταση των πραγμάτων (σε Ευρώπη και Ελλάδα), παράμετροι, τάσεις, μετασχηματισμοί, επιπτώσεις και προκλήσεις για τις πολιτικές απασχόλησης*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης
- Papadopoulos, T. and Roumpakis, A. (2012). The Greek welfare state in the age of austerity: anti-social policy and the politico-economic crisis. In: Kilkey, M., Ramia, G. and Farnsworth, K. (eds.), *Social Policy Review*, 24, 203-227.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Rapti, V. (2007). The Postwar Greek Welfare Model within the Context of Southern European Welfare. In: Hagemann, G. (ed.), *Reciprocity and Redistribution: Work and Welfare Reconsidered*, Pisa: Pisa University Press, pp. 43-60.
- Rubery, J., Grimshaw, D., Keizer, A., & Johnson, M. (2018). Challenges and contradictions in the 'normalising' of precarious work. *Work, Employment and Society*, 32 (3): 509-527.
- Schwab, K. and Malleret, T. (2021). *Η Μεγάλη Επανεκκίνηση*. Αθήνα: Λιβάνης.
- Sennett, R. (2006). The culture of the new capitalism. New Heaven, London: Yale University Press.
- Σισσούρας, Α. (2012). *Τα μετέωρα βήματα του ΕΣΥ. Τριάντα χρόνια Εθνικού Συστήματος Υγείας: Ανάλυση της υλοποίησης και μαθήματα πολιτικής υγείας*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Standing, G. (2011). The precariat: the new dangerous class. London/UK, New York/N.Y.: Bloomsbury.
- Standing, G. (2014). A precariat charter. London: Bloomsbury.
- Stearns, P.N. (2013). *The industrial revolution in world history*, New York: Westview Press.
- Susskind, R. & Susskind, D. (2015). *The future of professions: How technology will transform the work of human experts*, Oxford: Oxford University Press.
- Thurow, L. (1999). *Creating wealth*, London: Nicolas Brealey.
- World Bank (2021). GDP growth: Greece. National accounts data. Διαθέσιμο στο: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG> (Ανακτήθηκε 10/04/2022).
- World Economic Forum (2020). The Future of Jobs. World Economic Forum Report 2020.
- Ziomas, D., Bouzas, N., Capella, A. and Konstantinidou, D. (2019). *ESPN Thematic Report on In-work poverty – Greece*. European Social Policy Network (ESPN), Brussels: European Commission.